

UOT 372.800.2

Mehriban Ağa qızı Həsənova
Gəncə Dövlət Universitetinin dosenti
Orcid İd:0000-0002-7627-5196

Leyla Elçin qızı Mehdiyeva
Gəncə Dövlət Universitetinin müəllimi
Orcid İD:0000 0003 2870 2533

İNFORMATİKA MÜƏLLİMLİYİ İXTİSASI ÜZRƏ TƏDRİS PROQRAMLARI VƏ DƏRSLİKLƏRİNİN TƏHLİLİ

Мехрибан Ага гызы Гасанова
доцент Гянджинского Государственного Университета

Лейла Эльчин гызы Мехтиева
преподаватель Гянджинского Государственного Университета

АНАЛИЗ УЧЕБНЫХ ПРОГРАММ И УЧЕБНИКОВ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ ИНФОРМАТИКИ

Mehriban Agha Hasanova
associate professor at Ganja State University

Leyla Elchin Mehdiyeva
lecturer at Ganja State University

ANALYSIS OF CURRICULUM AND TEXTBOOKS IN THE SPECIALTY OF TEACHER OF INFORMATION SCIENCE

Xülasə. Təhsilin məzmunu, onun tərbiyələndirici və inşafetdirici xüsusiyyətləri tədris planları, proqramları və nəhayət, dərsliklərdə konkretləşdirilməklə öz əksini tapır. Məqalədə bu vəzifələrin həlli ilə əlaqədar məsələlər araşdırılmışdır. Göstərilmişdir ki, dərsliklər və proqramlar hazırlanarkən insanların psixologiyasında, düşünmə, qavrama qabiliyyət və prosesində, həyat şəraitindəki amillərin hal-hazırkı vəziyyəti və eyni zamanda, 5-10 il sonrakı vəziyyəti ehtimal edilərək nəzərə alınması zəruridir.

Açar sözlər: *təlimin məqsədi, tədris planı, tədris proqramı, dərslik, kitab yazan müəlliflər, dərsliklərin didaktik funksiyaları*

Резюме. Содержание образования, его воспитательные и развивающие особенности отражаются в конкретизации учебных планов, программ и, наконец, учебников. В статье рассматриваются вопросы, связанные с решением этих проблем. Было показано, что при разработке учебников и программ необходимо учитывать факторы психологии, мышления, восприятия и процессов происходящих в жизни людей, их текущую жизненную ситуацию, а также ситуацию через 5-10 лет.

Ключевые слова: *цель обучения, учебный план, учебная программа, учебник, авторы книг, дидактические функции учебников*

Summary. The content of education, its edifying and developing features are reflected by concretizing curricula, programs and, finally, textbooks. The article examines issues related to the solution of these tasks. It was shown that when preparing textbooks and programs, it is necessary to take into account the factors in the psychology, thinking, perception and process of people, the current state of life and at the same time the state of 5-10 years later.

Key words: *purpose of training, curriculum, curriculum, textbook, book authors, didactic functions of textbooks*

Məlumdur ki, kitab yazan müəlliflər təhsilin məzmununun strukturunu seçəndə təlimin məqsədi, öyrənilən biliklərin xarakteri və xüsusiyyətləri, tələbələrin oxuma səviyyəsinə verilən tələbləri nəzərə alırlar. Bunun üçün məzmun müəyyən edilməsi çox vacib məsələdir. Tədris edilən fənlərin məzmunu isə 3 əsas sənəddə öz əksini tapır: 1) tədris planı 2) tədris proqramı 3) dərslik.

Hal-hazırda tədris prosesinin məzmunu tədris planı, fənlər üzrə tədris proqramları ilə müəyyən olunur və dərslik və dərs vəsaitlərində, informasiyanı toplayıb saxlayan elektron avadanlıqlarda (video disklərdə, video kasetlərdə, fləş kartlarda, bulud texnologiyası, kompüter avadanlığında) əks olunur. Tədris planı tədris müəssisəsinin sertifikatı hesab olunur, əsasən aşağıdakıları özündə əks etdirir:

- 1) semestrlərin və tətillərin müddətini, tədris ilini;
- 2) öyrənilən fənlərin tədris müəssisəsində tam siyahısını;
- 3) təlim illəri üzrə fənlərin bölüşdürülməsini;
- 4) hər bir fənnin bütün təlim müddətində və hər bir qrupda öyrənilməsinə ayrılan saatların miqdarını;
- 5) hər bir fənnin öyrənilməsinə verilən həftəlik saatların miqdarını;
- 6) praktikumların müddətini, strukturunu və sair.

Tədris planında cəmiyyətin qəbul etdiyi təhsil, tərbiyə ideali, müəyyənləşdirilmiş məqsədlər, təhsilin məzmununun formalaşdırılması konsepsiyası da öz əksini tapır. Buradan belə çıxır ki, bu və ya digər ali məktəbdə öyrədilən fənləri, onların qrup üzrə tədris ardıcılığını, hər bir fənnə ayrılan saatların miqdarını, tələbələrin fəaliyyət növlərini, təhsilin müddətini əks etdirən sənədə tədris planı deyilir. Tədris planına daxil edilən fənlər məcburi və seçmə fənlərə ayrılır. Tədris planları həmin sahəyə rəhbərlik edən işçilər (dekan, kafedra müdirləri və s.) tərəfindən işlənib hazırlanır və təsdiq olunur.

Tədris planı əsasında bütün fənlər üzrə tədris proqramları tərtib olunur. Tədris proqramı 2 hissədən: izahat vərəqindən və tədris proqramının məzmunundan ibarət olur. İzahat vərəqində tədris fənninin vəzifələri, tərbiyə və inkişaf imkanları, müəllimə aid olan metodik göstərişlər qeyd edilir. Tədris proqramlarında aşağıdakılar öz əksini tapır:

1) fənnin öyrənilməsinin məqsəd və vəzifələri haqqında izahat vərəqəsi, tələbələrin bilik və bacarıqlarına verilən əsas tələblər, təlimin aparılması üçün tövsiyə olunan forma və metodlar;

2) öyrənilən materialın mövzuya uyğun məzmunu;

3) fənnin ayrı-ayrı mövzularının öyrənilməsinə sərf ediləcəyi saatların təxmini miqdarı;

4) formalaşacaq dünyagörüşünün əsas elementlərinin siyahısı;

5) fənlərarası əlaqəni yaratmaq üçün göstərişlər;

6) tədris avadanlığının və əyani vəsaitlərin siyahısı;

7) tövsiyə edilən ədəbiyyat siyahısı.

Deməli, tədris planına əsasən fənnin hissələrin və ya bölmələrin, mövzularını, mövzulara aid məsələləri, fənn üçün ayrılmış saatları, mövzular üçün izahat vərəqinə malik olan sənədi tədris proqramı adlandırmaq olar.

Təhsildə diferensiallaşma proseslərinin dərinləşməsi ilə əlaqədar olaraq tədris proqramlarının müxtəlif variantları işlənib hazırlanır. Diferensial proqramlardan istifadə etmək, fənni dərinləndirən və ya əksinə, öyrəniləcək qruplar yaratmaq haqqında qərarı ali məktəbin elmi şuraları verir. Tədris ədəbiyyatına ali məktəb dərslikləri, məlumat kitabları, əlavə oxu kitabları və sair aiddir.

Təhsilin məzmunu, onun tərbiyələndirici və inkişafetdirici xüsusiyyətləri dərsliklərdə konkretləşdirilməklə öz əksini tapır. Normal dərslik təhsilin məzmununa verilən bütün tələblərə cavab verməlidir. O, həmçinin maraqlı, mümkün qədər qısa, sadə oxunaqlı, başa düşülən, və estetik tərtibata malik olmalıdır. Dərslik tələbələrin təlim prosesində şüurlu və fəal iştirakını, tədris materialının tam mənimsənilməsinə təmin etməlidir. Bu vəzifələrin həlli ilə əlaqədar olaraq dərslik aşağıdakı didaktik funksiyaları yerinə yetirir:

1) Motivasiyalaşdırıcı funksiya. Bu, tələbələrə fənni öyrənməyə sövq edən, işə maraq və pozitiv münasibət formalaşdırən stimullar yaratmaqdan ibarətdir;

2) İnformasiya vermə funksiyası. Bu, tələbələrə biliklərin, həmçinin genişləndirmək, dünyagörüşünü formalaşdırmaq üçün mümkün olan bütün yollardan istifadə etməklə informasiya almaq imkanı yaratmaqdan ibarətdir;

3) Nəzarət-korreksiya funksiyası. Bu, tələbələr təlimin gedişini və nəticələrini yoxlamağı,

özünü qiymətləndirməyi və korreksiya imkanları yaratmağı, həmçinin zəruri bacarıq və vərdisləri formalaşdırmaq üçün çalışmaları yerinə yetirməyi nəzərdə tutur.

İnformatika müəllimliyi ixtisasında təhsil alan zaman tələbələr proqramlaşdırmanın əsaslarını, riyazi və kompüter modelləşdirilməsini öyrənir, alqoritmləşdirmə metodları, kompüter qurğuları, məlumatın ötürülməsi və saxlanması haqqında ümumi anlayışlar əldə edir. Bundan başqa, tələbələr “Analitik həndəsə”, “Cəbr”, Riyazi analiz, Riyazi məntiq” kimi riyazi fənlər üzrə sistemli biliklər qazanır. Çünki bu biliklər olmasa, proqramlaşdırmanı başa düşmək və tətbiq etmək mümkün olmayacaqdır. Həmçinin pedaqogikanın əsasları, informatika və riyaziyyatın tədrisi metodları, psixologiya fənləri də tədris olunur.

İnformatika müəllimi ixtisası üzrə ali məktəb diplomu alaraq məktəblərdə, orta ixtisas məktəblərində və gələcəkdə magistratura təhsili alıb, ali məktəblərdə də müəllim kimi fəaliyyət göstərmək olar. Həmçinin bu ixtisası bitirdikdə mühəndis-proqramçı, kompüter sistemləri administratoru və s. kimi fəaliyyət göstərmək də olar. Ona görə də bu fəaliyyət sahələrinin hər birində işləmək üçün proqramlaşdırmanı mükəmməl bilmək lazımdır.

Proqramların hazırlanması zamanı daim yenilənmələri və yeni proqram mühitinin xarakteristikasını nəzərə almaq lazımdır. Lakin daim yenilənən müasir zamanda elm və texnikanın inkişaf dinamikasını izləmək çətinidir. Dərsliklər

və proqramlar hazırlanarkən məhz nəzərə alınması vacib olan məsələlərdən biri də bu inkişaf dinamikasıdır.

Hər bir ixtisas üzrə yeni-yeni kəşflər və yeniliklər meydana gəlir. Bunun üçün dərsliklər və proqramlar hazırlanarkən hal-hazırkı vəziyyətlə bərabər 5-10 il sonranı da nəzərə almaq zəruridir. Çünki hal-hazırda verilən təhsil, tələbələr üçün uzun zaman gərəkli olmalı və onların əmək bazarında tələbatını ödəməlidir.

Texnologiya inkişaf etdikcə cəmiyyət, insanlar da dəyişir. İnsanların psixologiyasında, düşünmə, qavrama qabiliyyəti və prosesində, həyat şəraitində dəyişikliklər baş verir. Beləliklə, dərsliklər və proqramlar hazırlanarkən yuxarıda qeyd etdiyimiz amillərin hal-hazırkı vəziyyəti və eyni zamanda, 5-10 il sonrakı vəziyyəti ehtimal edilərək nəzərə alınması zəruridir.

Problemin aktuallığı. Azərbaycanda savadlı və yüksək hazırlıqlı proqramçıların hazırlanması aktual və vacib olan bir məsələdir. Bu səbəbdən də Respublikamızın ali məktəblərində və digər tədris ocaqlarında informatika, İKT, Proqramlaşdırma dilləri və s. fənlərin tədrisində istifadə olunan dərsliklər günün tələblərinə cavab verməlidir. Məqalədə bu istiqamətdə məsələlərə toxunulduğu üçün onun aktuallığı aydın olur.

Problemin elmi yeniliyi tədris üçün istifadə olunan sənədlərin araşdırılmasıdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə göstərilən nöqsan və edilən tövsiyələri müəlliflərin nəzərə alması dərs vəsaitlərinin günün tələblərinə cavab verməsinə gətirir ki, bu da tədrisin keyfiyyətinin artırılması istiqamətində atılmış addımlar hesab olunur.

Ədəbiyyat:

1. 2. Gervais J. The operational definition of competency-based education // The Journal of Competency-Based Education. 2016. № 1. P. 98-106. DOI: 10.1002/cbe2.10113.
2. Chiu M. H., Lin J. W. Modeling competence in science education // *Disciplinary and Interdisciplinary Science Education Research*. 2019. Vol. 1. No 1. Pp. 1-11. Available from: <https://diser.springeropen.com/counter/pdf/10.1186/s43031-019-0012-y.pdf> (date of access: 13.11.2022)
3. Matthews M. R. Models in science and in science education: An introduction // *Science & Education*. 2007. Vol. 16. No 7. P. 647–652. DOI: 10. 1007/s11191-007-9089-3. Available from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11191-007-9089-3#citeas> (date of access: 10.11.2022).
4. Petrova V.N., (2017), Potential of problem based learning technology in high school practice, *Siberian Journal of Psychology*, 65, 112-124.
5. Hasanova M. A., (2021), Eliminating curricula deficiencies for Informatics teacher specialty in Azerbaijan, *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (Turcomat)*, 10, p.2223-2230.
6. Pozdeeva S.I., (2016), Problem and problem-based learning the comparative analysis, *Siberian pedagogical Journal*, 2, 95-99.

E-mail: Mehriban -70@mail.ru, n.leyla95@mail.ru

Rəyçilər: *ped.elm.dok., prof. Ə.Q. Pələngov, fiz.-riy.ü.fəls.dok., dos. Ə.Ə. Aslanov*

Redaksiyaya daxil olub: 11.04.2023